

Andrea Iacona (2018):

LOGICAL FORM: BETWEEN LOGIC AND NATURAL
LANGUAGE

(Springer International Publishing, 139 str.)

Ako bi neko mišljenje bilo ispravno moralo bi imati neku vrijednost, a kako bi se to pokazalo, ono je moralo biti u nekome formalnome obliku iskazano, naime unutar logičke forme. Razvoj i način gledanja na logičke forme kao načine iskazivanja istinitosti, od samih početaka pa do današnje filozofije se postepeno mijenjao, kao i način na koji su posmatrane logika i logička forma. Zašto se dešavala promjena i da li postoji jedinstven način na koji će se moći stvoriti teorija logičke forme koja će reći šta je logička forma i kakav je odnos njenih uloga? Centralna ideja ove knjige jeste upravo analiza tih teorija i određenje njihovih granica. Logička forma ne može imati jednu fiksnu jedinstvenu teoriju, već ona varira od problema do problema, i naposljetku ideja logičke forme kao jedne jedinstvene teorije mora biti napuštena. Upotreba jezika jedan je od pokazatelja problema svake teorije. Ovaj način gledanja na teorije logičke forme i uloge koje ispunjava logička forma u analizama jezika i mišljenja (a i svijeta), od velike je važnosti za analitičku struju filozofije, zbog toga što preko tih teorija vidimo odnose i granice jezika i logike.

Knjiga *Logical Form: Between Logic and Natural Language*, sastavljena je od devet poglavlja, ali ako se želi tematski podijeliti (što je možda i bitnije), knjiga ima tri dijela (po tri poglavlja posvećena svakoj temi). Unutar prvoga dijela, Andrea Iacona (u taj dio ulaze poglavlja: *The Early History of Logical Form*, *The Ideal of Logical Perfection i Formal Languages and Natural Languages*) izlaže kratku povijest razvoja logike od Aristotela pa do dvadesetoga stoljeća, opisujući centralna učenja o logici i na koji je način svaki period pridonio razvoju logike, logičke forme. Drugi dio knjige (naredna tri poglavlja: *Logical Form and Syntactic Structure*, *Logical Form and Truth Conditions* i *Logical Knowledge vs Knowledge of Logical form*) predstavlja centralnu ideju autora u kojoj se želi srušiti ideja toga da postoji jedinstvena teorija prema kojoj će se logička forma promatrati i da logička forma i njena uloga mogu biti ispu-

⁸³ Andrea Iacona je talijanski profesor filozofije i filozof na Univerzitetu u Torinu. Suosnivač i dopredsjednik Centra za logiku, jezik i spoznaju (LLC), na istome univerzitetu. Glavna polja njegova istraživanja su logika i filozofija jezika.

njene u zavisnosti od problema do problema. Teorijska uloga, bila ona sintaktička ili istinosno uvjetna, će nešto više reći o vezi logike i jezika. Posljednji dio (poglavlja: *Validity, Quantified Sentences, Further Issues Concerning Quantificatio*) su dodatni argumenti autora Andree Iacone kojima on želi potvrditi svoju osnovnu tezu o nemogućnosti pronalaska jednog načina teoretiziranja o logičkoj formi i da dvije glavne teorije o logičkoj formi nekad na iste probleme mogu dati jednako bitne odgovore. Primjer su iskazi sa kvantifikatorima.

U prvom dijelu knjige autor želi naglasiti svaki doprinos u razvoju logičkoga mišljenja i tretiranju logičke forme, a prvenstveno pokazati zašto se teorija logičke forme mijenjala i zašto je svaka teorija bila neuspješna. Od svojih ranih početaka logika se smatrala naukom o pravilnome mišljenju, zbog toga što je njen primarni cilj bio da dokaže istinitost tvrdnji koje moraju imati točno određenu formu, jer one nisu samo skup riječi u rečenici već imaju određenu težinu, logičku, tj. da je nešto ili istinito ili lažno. Prvi pokušaj *začetka* teorije nalazi se kod Aristotela koji pokušava pronaći principe pravilnog argumentiranja i mišljenja, te ih formalno prikazati. Usporedo sa Aristotelovom logikom nastala je i stoička logika.

Međutim, prema Iaconi (str. 5), usprkos razlikama, Aristotel i stoici su se slagali u vezi sa hipotezom da put zaključivanja može biti izložen kao argumentovana shema, naime kao silogizam sa točno određenim elementima i pravilima, prema kojima se mogu slagati validni argumenti. Međutim, mislioci iz srednjovjekovnog perioda njima pronalaze zamjerku, što se moglo vidjeti na kategoričkim tvrdnjama koje tvore subjekt i predikat, ali koje su se mogle i proširiti na nekategoričke rečenice, gdje im se dodaje kopula. Značenje rečenice bi bilo isto, bez obzira na to što je kopula u drugoj rečenici, i zbog toga logička forma određene tvrdnje nije samo oblik u kome je dana ta tvrdnja, već je ona i način parafraziranja. To je značilo da logička forma nije na površini gramatike ili blizu nje (kao što to imamo kod Aristotela) i da je potreban poseban jezik koji će prikazati logičku formu. Za svrhe logičke forme bio je potreban jedan artificijelan jezik, a prvi je bio *Leibnizov*. Glavna ideja je bila napraviti osnovne koncepte koji će se moći kombinirati u složenije koncepte, a svaki od tih koncepata će imati način na koji će se označavati (aritmetički simbol). Svaki put kada bi se radile kombinacije koncepata, dobili bi se novi koncepti sa novim znakom. Problem je bio u tome što bi bio potreban sistem znakova koji premašuje čovjekove sposobnosti. Sličnim putem ide Gottlob Frege u svome radu *Begriffsschrift* (1879). Centralna okupacija Fregea postaje logička forma (razvoj teorije o njoj). On

je pokušao da logičku formu iskaza prirodnog jezika pretvori u iskaze i prikaze u logički savršenom jeziku (artificijelnom). Jezik koji bi ovaj sistem trebao proizvesti jeste jezik čistog mišljenja sa deduktivnim aparatom koji je tu da redukcijom pokuša provjeriti validnost svakog koraka unutar mišljenja. Sintaksa i semantika ovoga jezika su imale točno određena pravila. No, ključ ovoga učenja jeste bila zamjena aristotelijanske logičke analize iskaza subjekt-predikat sa logičkom analizom funkcija-argument. Prema tome, logička forma bi bila različita od gramatike, i jedini način da se logička forma prikaže bio bi kroz specijalan jezik. Bertrand Russell prati Fregea, slažući se sa velikim dijelom njegovog rada. Ipak, oni se razilaze unutar analize posebnih vrsta iskaza, zvanih konačni opisi, koji točno opisuju stanje koje je karakteristično za objekt na koji se oni referiraju. To stanje nije odmah jasno na površini standardne gramatike.

Ono što primjećuje i ističe Andrea Iacona je da se Frege, Russell, a *utjecajem* i Wittgenstein, slažu u osnovi da je logički savršen jezik drugačiji od običnog jezika: (LP) Svaka tvrdnja ima određen istinosni uvjet koji je determiniran njegovom semantičkom strukturom i odražava se na njegovu sintaktičku strukturu (Iacona, 2018, str. 22). Sintaktička struktura ovisi o svim sintaktičkim elementima koji se koriste u kombiniranju tvrdnji (i obratno). Tri su razloga zašto se išlo ka ideji savršenog logičkog jezika, a to su: stremljenje cilju da logički jezik neće biti zahvaćen neodređenošću, da neće imati višeznačnosti i da neće biti osjetljiv na kontekst.

Dosadašnji razvoj logičke forme Andrea Iacona sintetizira u tri opće teze, koje naziva „konceptije o logičkoj formi“: 1. logička svojstva ovise o logičkoj formi; 2. logička forma možda neće biti primjetna sa površinske strukture; 3. logička forma se može izložiti u logički savršenom jeziku (Iacona, 2018, str. 24). Treća stavka biva uskoro napuštena jer je ideji logički savršenoga jezika bio potreban veliki sistem znakova koji treba da pokrije sve moguće tvrdnje o svijetu koji je i sam po sebi kompleksan. Veza logike i jezika prema svijetu bi bila nemoguća, jer logička forma postaje neovisna od jezika i zbog toga se analizira zasebno.

Iluzija nastala idejom artificijelnoga jezika uskoro se morala prebroditi okretom ka prirodnome jeziku, jer očito je bilo da jedini način da se logička forma iskaže jeste unutar jezika koji je određen lingvističkim odredbama, jer logička forma ne može postojati odvojena kao platonske ideje, i to naredne dvije struje žele istražiti. Prva se bavi karakterizacijom jezika koji će prikazati logičku formu, druga se bavi razumijevanjem pri-

rodnoga jezika (Iacona, 2018, str. 27). Primjer prve teorije je Alfred Tarski. Ono što ističe njegov sistem jeste da istina i logički značaj jezika prvoga reda moraju biti određeni uvjetom zadovoljavanja. Okret ka razumijevanju prirodnoga jezika desio se sredinom dvadesetog stoljeća sa *programom* generativne gramatike koju je predstavio Noam Chomsky, sa idejom da postoji određena univerzalna gramatika. Ovo učenje za sobom *povlači* i to da je ovaj skup pravila zapravo stvar čovjekove biološke strukture. Daljnji razvoj se desio kad se smatralo da se teorija istine Tarskog može primijeniti na prirodni jezik. U ovome pravcu ide Donald Davidson koji daje teoriju značenja kao sistema koji će moći svim ljudima omogućiti razumijevanje svih tvrdnji jednog jezika. Pošto jezik ima ograničen vokabular, ali veliki broj tvrdnji koje može proizvesti, značilo bi da značenje određene tvrdnje ovisi od dijelova iz kojih je sklopljena. Ovo je bazirano na principu kompozicijalnosti koji glasi: „Značenje složenih tvrdnji je determinirano svojom strukturom i značenjem svojih sastavnih dijelova“ (Iacona, 2018, str. 31). Najbitnije je naglasiti da je značenje određeno uvjetom istine. Dati logičku formu neke tvrdnje znači opisati semantički relevantna svojstva stavova. Razvojem ovih teorija okrenutih prirodnom jeziku, prethodno napomenutim „konceptijama logičkih formi“ (tri općenita stavka), može se dodati jedna nova koncepcija, a to je da značenje ovisi o logičkoj formi (Iacona, 2018, str. 35).

Preko teorija nastalih u drugoj polovici (sintaktičke i semantičke) dvadesetoga stoljeća, Andrea Iacona ističe dvije opće teorijske uloge koje je logička forma imala i preko kojih se pokušala objasniti logička forma. Prva, koja je nazvana „logička uloga“, bavi se formalnim objašnjenjima logičkih svojstava i relacija, kao što su validnost i kontradiktornost (nastala je utjecajem teorije generativne sintakse). Druga uloga, koja je postala zastupljena unutar analize prirodnog jezika, jeste „semantička uloga“ koja se bavi formuliranjem kompozicijske teorije značenja (teorije poput Davidsonove). Ove dvije teorije predstavljaju centar problematike koju autor želi obraditi, a zatim i rasvijetliti njihov međusobni odnos, i vidjeti mogu li dati odgovor na pitanje *Šta je logička forma?* Ako se uzme teza da teorija logičke forme može jedinstveno objasniti šta je logička forma, onda bi se zahtijevalo da ta teorija sve „konceptije logičke forme“ ispunjava (prije ovoga spominjana četiri pravila). Ne postoji teorija prema kojoj će logička forma biti ispunjena preko svih koncepcija, jer teško je postići jedinstvenu teoriju prema kojoj će se jasno vidjeti šta je logička forma i kako ona ispunjava svoje uloge. Da bi slika bila jasnija, treba vidjeti koja su rješenja bila za neku teoriju logičke forme. Prvi primjer do-

lazi iz teorija koje žele preko logičke uloge (sintakse) da daju odgovor, a drugi je da se sa uvjeta istine želi objasniti logička teorija i njene uloge (semantika). Unutar prve teorije ističe se „intrinzijalizam“ prema kojem određena intrinzična svojstva rečenica utječu na to da logička forma ispunjava logičku (istinitost) i sintaktičku ulogu (formu). Ovaj pogled nalaže da ono što određuje logičku formu jesu zapravo sintaktička svojstva rečenica, a ona određuju logička svojstva rečenice. Problem koji Andrea Iacona uočava u ovoj teoriji jeste da rečenice mogu imati svoju jedinstvenu vlastitu logičku formu, odvojenu od sadržaja kojeg žele iskazati. Relacija između sintakse koja je intrinzična i onoga šta je sadržaj rješava se time što intrinzična vrijednost zadaje odnos. Problem za analizu postaju rečenice osjetljive na kontekst i teško je objasniti logička svojstva i odnose unutar rečenica jer su pojmovi nositelji logičkih svojstava. Druga teorija koja se ističe je „eksternalizam“ prema kojem je logička forma određena „uvjetom istine“, tj. logička forma zavisi od sadržaja kojega rečenica izriče. Uvjet istine koji će se ovdje tražiti jeste da rečenice uvijek govore o nečemu. To znači da ako se određena tvrdnja napravi, ta tvrdnja samo govori o određenoj stvari kao takvoj (o njenom sadržaju). Unutar ove teorije nalazimo da uvjet istine nije odraz logičke forme (sintakse) rečenica, jer logička forma zavisi od interpretacije sadržaja na *koji* se logička forma odnosi. Ono što unutar ove teorije diktira istinitost jesu stanja stvari koja se opisuju. Autorove zamjerke ovoj teoriji su da neke rečenice, mada izgledale različite, mogu imati isti uvjet istine koji se može formalno predstaviti.

Kako svaka teorija o logičkoj formi ima svoje nedostatke, autorovo stajalište nije pesimistično nego optimistično, jer različiti problemi će tražiti različite teorije, a svaka od njih će moći pomoći u zavisnosti od problema. Centralna misao Andree Iacone jeste da će se ideja o jedinstvenoj teoriji logičke forme morati napustiti. Svaka teorija logičke forme ne može na jedinstven način opisati ono što jeste logička forma i pomoći u njenom razumijevanju. Primjer su iskazi sa kvantifikacijom. Posmatranje tih teorija kao odvojenih može imati pozitivnu stranu. Sintaktička i semantička (uvjet–istina) teorija imaju različita gledanja i na analize kada su u pitanju kvantificirane rečenice. Ne postoji jedinstven način prema kome ćemo moći odgovoriti na to šta je logička forma kvantificiranih rečenica i svaka teorija ima svoj odgovor koji je jednako validan, bez obzira na to što je različit. Čovjekov jezik je suviše kompleksan da bi trenutne teorije imale odgovor na sve probleme koji se tiču njega, ali to ne znači da treba prestati praviti teorije. Logička forma je stvarna za Andreu Ia-

conu jer je jedino ona pokazatelj validnosti, ali teorije koje pokušavaju odgovoriti na nju nisu jedinstvene, svaka od njih može dati određene odgovore koji nisu konačni.

Karlo GARDAVSKI

Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet

Franje Račkog 1, 71000, BiH

E-mail: karlo.gardavski@gmail.com